

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА СЛАВИСТИКУ

MATICA SERBICA
DEPARTMENT OF LITERATURE AND LANGUAGE
MATICA SRPSKA JOURNAL OF SLAVIC STUDIES

Покренут 1970. године
До књ. 25. (1983) под називом *Зборник за славистику*

Главни уредници

Од 1. до 43. књиге др Милорад Живанчевић,
од 44. до 53. књиге др Миодраг Сибиновић,
од 54–55. до 82. књиге др Предраг Пипер
Од 83. књиге др Корнелија Ичин

Уредништво

др Корнелија Ичин, главни уредник (Филолошки факултет Универзитета у Београду),
др Марта Бјелетић (Институт за српски језик САНУ), др Николај Богомолов (Факултет
журналистике Московског државног универзитета, Русија), др Џон Болт (Универзитет Јужне
Калифорније, Институт модерне руске културе, САД), др Михаил Вајскопф (Јеврејски
универзитет, Израел), др Вилем Вестстејн (Факултет хуманистичких наука Универзитета у
Амстердаму, Холандија), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду),
др Роналд Врун (Калифорнијски универзитет, САД), др Ханс Гинтер (Универзитет у Билефелду,
Немачка), др Зоран Ђерић (Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци, Српско народно
позориште у Новом Саду), академик Наталија Корнијенко (Институт за светску књижевност
РАН, Русија), др Јаромир Линда (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Синити
Мурата (Факултет за стране студије Универзитета „Софија“, Јапан), др Људмила Поповић
(Филолошки факултет Универзитета у Београду), [др Тања Поповић] (Филолошки факултет
Универзитета у Београду), др Љубинко Раденковић, дописни члан САНУ (Балканолошки институт
САНУ), др Игор Смирнов (Универзитет у Констанцу, Немачка), академик Андреј Топорков
(Институт за светску књижевност РАН, Русија), академик Борис Успенски (Напуљски
универзитет за источне студије — НИУ „Висока школа економије“, Италија — Русија)

Editorial board

Kornelija Ičin, PhD, Editor-in-Chief (Faculty of Philology, University of Belgrade),
Marta Bjeletić, PhD (Institute for Serbian language of the SASA), Nikolaï Bogomolov, PhD (Faculty
of Journalism of the Lomonosov Moscow State University, Russia), John Bolt, PhD (University of
South California; Institute of Modern Russian Culture, USA), Zoran Đerić, PhD (Academy of Arts,
University in Banja Luka; Serbian National Theatre in Novi Sad), Hans Günther, PhD (University
of Bielefeld, Germany), Academician Natalia Kornienko, PhD (Institute for World Literature of
the RAS, Russia), Jaromir Linda, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Shinichi Murata,
PhD (Faculty of Foreign Studies of the University “Sofia”, Japan), Ljudmila Popović, PhD (Faculty of
Philology, University of Belgrade), [Tanja Popović,] PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade),
Ljubinko Radenković, corresponding member, PhD (Institute for Balkan Studies of the SASA),
Igor Smirnov, PhD (University of Konstanz, Germany), Academician Andrei Toporkov, PhD (Institute
for World Literature of the RAS, Russia), Academician Boris Uspensky, PhD (University of Naples
for Eastern Studies — National Research University Higher School of Economics, Italy — Russia),
Dojčil Vojvodić, PhD (Faculty of Philosophy, University of Novi Sad), Ronald Vroon, PhD (Department
of Slavic Languages and Literatures of the University of California, USA), Michael Weiskopf, PhD
(Hebrew University of Jerusalem, Israel), Willem Weststeijn, PhD (Faculty of Humanities of
the University of Amsterdam, the Netherlands)

**ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА
СЛАВИСТИКУ**

97

НОВИ САД • 2020

МАТИЦА СЕРБСКАЯ
ОТДЕЛЕНИЕ ЛИТЕРАТУРЫ И ЯЗЫКА

MATICA SRPSKA
DIVISION OF LITERATURE AND LANGUAGE

СЛАВИСТИЧЕСКИЙ СБОРНИК
REVIEW OF SLAVIC STUDIES

97

НОВИ САД

учавању интертекстуалности и интермедijалности, те упоредном сагледавању књижевности и позоришне уметности. Најзначајније је, ипак, то што овај зборник умногоме доприноси имагологији и аутентичном међукултурном дијалогу тиме што разоткрива некадашње и предупређује будуће неспоразуме између култура које су једне од других у много мањој мери удаљене просторно и идејно него идеолошки и политички.

Снежана Калинић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за општу књижевност и теорију књижевности
s.kalinic@fil.bg.ac.rs

UDC 398(=163.41)(497.5 Вагања)(049.32)

НАРОДНА КУЛТУРА СРБА У БАРАЊИ

Милан Дворнић. *Народни обичаји Срба у Барањи*. Бели Манастир: Издавач Вијеће српске националне мањине у граду Белом Манастиру, 2019, 349 стр.

Крајем осамдесетих година прошлог века Милан Дворнић је привукао на себе пажњу врло садржајним етнографско-фолклористичким прилозима из Барање које је објављивао у часопису *Расковник*. Ратни сукоби у Хрватској прекинули су ову сарадњу, а и овај часопис је престао да излази. У Србији се није знало да је овај записивач фолклора и хроничар живота барањских Срба, у веома тешким условима, наставио са овим корисним послом. Пријатно изненађење за све јесте појава његове књиге *Народни обичаји Срба у Барањи* (2019). Да је ова књига писана под тешким условима говори податак да је овај аутор, после успостављања хрватске власти у Барањи, отпуштен с посла и, да би преживео, до свог пензионисања, више година је радио помоћне физичке послове.

Дворнић је и сликар-аматер, који је до сада имао више запажених изложби. Теме и мотиви његових слика потичу из народног живота у Барањи. Своју књигу украсио је како старим фотографијама, тако и репродукцијама својих слика.

Пошто до сада није постојала ниједна монографија о животу и обичајима Срба у Барањи, Дворнићева књига ће попунити ову празнину. Она је писана разложно и на чињеницама. Њени извори су старији казивачи, а коришћени су и подаци из литературе. Може се рећи да је било последње време да се памћење старијег становништва забележи, пре него што оно нестане. Тиме и овај урађени посао има важан друштвени значај.

Књига се састоји из неколико целина. У уводном делу дата је кратка историја Срба у овом крају, као и историја њихових суседа — Хрвата (Шокаца), Мађара, Немаца (Шваба), Рома и Јевреја. Одмерено и непристрасно Дворнић приказује историјат насељавања овог подручја од оснивања првих насеља, формирања Угарске средњовековне државе, најезде Турака и борбе за њихово протеривање, успостављање аустријске и мађарске власти, па до стварања заједничке државе јужнословенских народа и поделе Барање на мађарски и југословенски део. Следи кратак опис традиционалне привреде барањских Срба — земљорадње, сточарства и виноградарства. И у оквиру овог поглавља аутор наводи занимљив податак како су се и бојом тањира, коришћених у домаћинствима, разликовале етничке заједнице у Барањи: Срби и Шокци користили су тањире и зделе беле боје са цветним мотивима, Мађари калвини — мркоцрвене или смеђе, а Немци (Швабе) — зелене. У поглављу о материјалној култури, описано је одевање Срба у XIX и почетком XX века, што је илустровано с више фотографија жена и мушкараца у народној ношњи. Дајући приказ народног градитељства, Дворнић указује да су стални ратови од XVI до XVIII века, који су захватили опо подручје, и „бежаније“ које су иза-

зивали, утицали на људе да праве привремена станишта у виду земунца или колиба од прућа, облепљених блатом и покривених трском. Још увек се могло чути предање како су раније људи живели у кућама на балванима (без темеља), док су им зидови били оплетени прућем и облепљени блатом. Од друге половине XVIII века зидови кућа се праве од набоја (набијањем глине између дебљих дасака), или од непечених или печених цигала, док је по средини куће, ослоњена на зидове, постављана греда *йовезача*, на коју се ослањају попречне греде. Таваница је прављена од дасака или *виџла* (дрвених мотака облепљених мешавином блата и сламе). Куће су покриване трском, а од XIX века црепом. Најчешће су то биле дводелне куће. Улазило се у просторију у којој је било огњиште, постављено близу супротног зида од улаза, где се спремала храна и где је стајао сандук с брашном. Почетком XX века огњишта бивају замењена зиданим шпоретима. Традиционално домаћинство у XIX и почетком XX века, осим куће чинили су и помоћни објекти и то: *йајџа* (зграда у дворишту, у њеном доњем делу је штала и *колница*, а у поткровљу је *сјеник*), *килер* (мања једноделна зграда у којој спава млађи брачни пар), *кујница* (мања једноделна зграда у дворишту у којој се лети кува), *амбар* за жито, *чардак* (грађевина од дрвета за чување кукуруза, а испод ње су свињци и кокошињци), *лебна йећ* и *бунар* са ђермом. Иза пајте, налазило се *џувно*, где се обављала вршидба жита коњима, затим тор за овце, свињци, *йљевњак*, стогови сена, камаре сламе и кукурузовине, а ту је и ђубриште. Вино се чувало у *йодрумима*, зградама подигнутим у виноградима, који су били ван села.

Говорећи о фолклору барањских Срба, Дворнић констатује да су гајде до краја XIX века, биле једини коришћени музички инструмент. Крајем овога века гајдаше замењују оркестри, тзв. *банде*, састављени од виолинисте и тамбураша. Међутим, гајдаши су свирали на свадбама и половином XX века. Некад је домаћин договарао свирање с бандама, а гајдаше је доводио кум.

Највећи део Дворнићеве књиге посвећен је опису и коментарима две групе народних обичаја — животног круга човека и календарских обичаја (празнична обредност). У посебном поглављу описани су обичаји који прате српску славу, црквену славу и заветне дане.

У Барањи, као и у другим крајевима, рођењу детета радовала се свака породица, јер немање деце сматрано је за божју казну. Био је обичај да прве зреле плодове од засађене воћке треба да поједе жена која је рађала децу, да би воћка увек била родна. Људи су се више радовали рођењу мушког детета јер, како се говорило „родно се орач, имаће ко да оре и да послужи родитеље када остаре“. Ако се роди женско дете, онда су говорили: „Удаће се, па ће отић’ друге да служи“. Жене су се порађале у кући, а помагале су им приучене бабице, а то су најчешће биле Швабице. Породиља је лежала у углу собе, на кревету који је био закриљен *шайром* (белим платном) од погледа осталих укућана или туђинаца, и на белом чаршаву, па се говорило да је у *бјелини*. Према веровању, да не би дете давиле вештице, забадали су у врата нож, шило, виљушку, срп или неки други оштар предмет. Негде су у браву удевали босиљак или бели лук, или су босиљком китили породиљу. Занимљив је податак да су у неким породицама остављали чаршав којим је била закриљена породиља, па кад она остари и умре, на њега су стављали ковчег, пре него што покојницу однесу на гробље. У посету породиљи, на бабине, ишле су жене из рода и то четвртом, недељом и празником, а никако уторком и петком, јер тада, како се веровало „селом иду вјештице“. Особеност овога краја јесте начин ношења понуда породиљи: припремљено јело и пиће жена је стављала у *кошар*, који покрије *намејаним* пешкиром (тканим шареним нитима) и док носи тај кошар на глави, крајеви пешкира су лепршали иза њене главе, па се по томе знало да иде на бабине. Дете су крштавали што пре, да не би умрло некрштено, а најкасније до пете недеље старости. За крштење кум је доносио *крсницу* (комад белог некројеног платна за дечју кошуљицу, која ће му бити сашивена кад напуни годину), и уз њу би приложио и *мавез* (комадић цвеног конца), који ће детету везати око десне руке „од урока“, као и свећу за крштење. Када дете први пут направи само три корака, припремали су му свечаност, под називом

посидбача. За ту прилику мајка испече три, пет или седам погача од квасног теста, па се позову деца из комшилука, којима се ти хлебчићи и разделе.

Дворнић, у својој монографији, детаљно описује све етапе трдиционалне свадбе барањских Срба. Наводи и да је опште схватање да сваки момак треба да се ожени и свака девојка да се уда. На неожењеног момка и неудару девојку гледало се са сажаљењем. Мада је постојала етничка разноликост у Барањи, бракови између припадника различитих народности и вера били су веома ретки. Да би се сазнало да ли може доћи до просидбе, са момачке стране у девојачку кућу би послали *просца* или *корџиоца*. Ако је одговор повољан уговарана је просидба и долазак момковог оца *ради њешикира*. Када момков отац дође у просидбу, на сто је стављао јабуку и, ако девојка пристане на удадбу, уз јабуку је прилагао дукат, а девојка је њему давала пешкир. У књизи је описан и ток свадбе и наведено више песама које су се том приликом певале, као и здравица које су се тада изговарале. Аутор се потрудио да пронађе и низ старих породичних фотографија, којима је илустровао различите поступке у свадбеном обреду.

Посебан део књиге посвећен је опису погребних обичаја. Када супружници уђу у старије године живота, жена је припремала за себе и мужа укупно одело, како би сахрана прошла на уобичајен начин. Аутор је обратио пажњу на обичаје везане за умирање, опрему покојника, оглашавање, припрему сандука, чување мртваца (бдење), копање раке, испраћај покојника, као и на помене и парастосе. Изнети су и подаци о уређењу гробља.

Аутор се осврнуо и на обичаје у вези неких послова, као што су жетва и вршидба, орање и сејање, градња куће, клање свиња (свињска даћа), прело.

Дворнићева књига даје и слику главних народних календарских празника. Детаљније су описани обичаји везани за Бадњи дан и Божић, Покладе, Ускрс, Ђурђевдан и Ивањдан. Као особеност овог региона наведено је уношење петла на Бадње вече, који ће ноћити у кући и бити заклан на Божић, што се назива „крвављење Божића“. У неким породицама петла су једним крајем канапа везивали за ногу а другим крајем за ногу домаћина. Тиме се успостављала веза између крвне жртве и оног који је приноси. Констатује се и некадашња пракса уношења бадњака у кућу на Бадњи дан. Обичај је био да га мажу медом. Главни задатак домаћице била је припрема божићних хлебова и посне хране за бадњиданску вечеру. Мешени су колачи (хлебчићи) различитог облика и назива: *сунце*, *мјесец*, *здравље*, *рука*, *крмача*, *квочка*, *ђувно*, *волови*, *илешеница*, *виноград*, *вијенац за волу на роџ*, *буздован*. Главни, и највећи је био *кићени колач*, квасни округлао хлеб, с разним фигурама од теста на његовој горњој површини. Он је стајао до Малог Божића, када је резан пре ручка. За Ускрс мешен је колач од квасног теста, али с млеком и јајима, са називом *дебела њиша*.

За Ђурђевдан, барањски Срби су ишли на ђурђевски уранак, када су брали разну биље. Поред осталог и коприву, којом су мајке жарили децу «ради здравља и против урока». На Спасовдан су ношене литије кроз поље. Тада су на гробље, као понуде покојницима, односили прве сазреле трешње. За Тројицу је везано веровање да се тада отварају гробови и да се може с мртвима разговарати. Тог дана су у цркви, клечећи, правили венчиће. За Ивањдан везано је сплитање венчића од ивањског цвећа. Ове венчиће плеле су жене увече, уочи Ивањдана, кад се огласи звоно за вечерњу службу, и качиле их на спољни зид куће. Уочи Ивањдана паљене су и *лиле*, бакље прављене од дугих штапова, у чијем расцепу је сплитана сува трешњева кора. То су чинили момци на брду ван насеља. Док би витлали њима или их бацали увис, викали су: «Лила гори, жито роди».

Срби у Барањи обележавају и крсну славу, коју називају *свешто*. У већини барањских села обичај је био да татор узме из цркве икону свеца којег тог дана славе поједине породице у селу и, покривену свечаним пешкиром, носи је од куће до куће свечара. Тамо би је домаћин целивао и даровао. Обележавана је и црквена слава — *керменци*, и заветни дан (од града, суше и дугих непогода).

Дворнић се осврнуо и на данашње стање обичајне праксе Срба у Барањи, указујући на дубоке промене које су захватиле све сегменте народног живота и обичаја ове обла-

сти. У прилогу књизи дат је списак личних имена Срба у Барањи, као и записи више од тридесет краћих приповедака и предања. Књига има и списак казивача и списак коришћене литературе. Посебно је занимљив приложени речник мање познатих регионалних речи са цртежима предмета које означавају и који су скоро нестали из употребе.

Ово издање има вишеструки значај. Прво, реч је о доброј етнографској монографији која попуњава неистражени простор где вековима живе барањски Срби у суседству са другим народима. Друго, књига и по називу и садржини представља везу с неоствareној замисли Вука Караџића да објави дело, које је припремао под називом *Живој и обичаји народа српског* (књига је, у затеченом стању, објављена после Вукове смрти у Бечу, 1867). Треће, она се уклапа и у серију књига коју је у Српској краљевској академији покренуо Јован Цвијић са својим сарадницима, под називом *Српски етнографски зборник*, Одељење *Живој и обичаји народни*.

Љубинко Раденковић
Балканолошки институт САНУ
rljubink@eunet.rs

UDC 821.161.1.09 Andreev D.(049.32)

МЕЖДУ НАВНОЙ И ЯРОСВЕТОМ

Daniel Andrzej Banasiak. «Поэтический ансамбль» *Русские боги* Даниила Андреева в аспекте интертекстуальности. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2019, 291 стр.

Книга «*Поэтический ансамбль*» *Русские боги Даниила Андреева в аспекте интертекстуальности* польского слависта и литературоведа, профессора современной русской литературы в Университете в Лодзи, д-ра Даниэла Анджея Банасяка, посвящена творчеству одного из самых загадочных и интригующих русских писателей XX века — Даниила Андреевича Андреева (1906–1959).

Интертекстуальный метод исследования творчества Даниила Андреева позволил представить данного писателя и мистика на страницах монографии в виде призмы, которая в себя впитывает и через которую переламаываются многочисленные влияния русской и мировой культуры, или, по словам самого автора, «он глубоко усвоил многие разнообразные теории и концепции русской и мировой философии, религии, истории, культуры, литературы, свободно оперировал ими в своем творчестве» (с. 8).

ГЛАВА I «Русские боги: художественный мир в аспекте интертекстуальности». Даниэль Банасяк творчество Д. Андреева рассматривает с точки зрения лихачевского определения «художественного мира», пытаясь с помощью интертекстуального метода раскрыть все пласты «поэтического ансамбля» *Русские боги*, представляющего, по словам автора, в сложном синтезе. В качестве «глобального» интертекста указывается наследие Серебряного века — философия и культура данного периода с особым акцентом на символистском движении (отдельная глава монографии посвящена роли Александра Блока в конструировании художественного мира Д. Андреева — См.: 3.5. Миф о поэте. Стихотворение «Александру Блоку») и порожденной им синтетичности — «синтетичность слова и музыки проявляется в *Русских богах* на разных уровнях, начиная с фонетической организации поэтических текстов через лексические маркеры музыкальности (какофония, звуки, гудки, сигналы, мелодии, свирели, напевы) и ссылок на общеизвестные музыкальные произведения (опера Римского-Корсакова — «Сказание о невидимом граде Китеже») до авторских решений в области жанра (симфония)» (с. 40). В рамках интертекстуальности автор вводит и категории паратекстуальности, архитектуреальности,